

Ο άγνωστος βοσκός στην αυλή της Πινακοθήκης του Μετσόβου, όπου τον έστησε η αγάπη του αείμνηστου Ευάγγελου Αβέρωφ για τον πολιτισμό και τη γεωργικηνοτροφία.

Κριάρι-έμβλημα στο αρχοντικό των Αβέρωφ.

Φωτογραφία ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ Ε. ΑΒΕΡΩΦ, ΜΕΤΣΟΒΟ

ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2017

«Χρωματικοί τύποι αιγοπροβάτων»

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ **ΕΡΥΘΡΑΙΩΝ**

Ο πολιτισμός των Αρμάνων/Βλάχων, ο τόσο πλούσιος, γεννήθηκε κάτω από κακό αστέρι, όπως γράφει ένας από τους συστηματικότερους μελετητές-του, ο Τάκης Παλαχατζής. Και είναι κακό το αστέρι-του γιατί χάνεται συντομότερα απ'ό,τι άλλων πολιτισμικών ομάδων.

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας, που συμβαδίζει με τον εξορθολογισμό της ζωής, επέφερε την αλλαγή στη δομή των επαγγελματιών. Έτσι, τ'αυτοκίνητα υποκατέστησαν τα μουλάρια του κिरατζή, ενώ η ενσταυλισμένη κτηνοτροφία συρρίκνωσε την εκτεταμένη αιγοπροβατοτροφία στα βοσκοτόπια. Τα ορμάνια (δάση) πύκνωσαν τώρα και οι βλαχοστράτες χορτάρισαν. Η λάτρα του σπιτιού άλλαξε. Η σκάφη/căpisteară έφυγε. Το ψωμί ζυμώνεται και ψήνεται στον επαγγελματικό φούρνο, απ'όπου έχουμε το έτοιμο ψωμί. Έτοιμα και τα ρούχα, έκαναν περιττό τον σπιτικό αργαλειό/argăzboiu. Ο ελκυστήρας/τρακτέρ αντικατέστησε το ζευγάρι με τα βόδια, που όργωναν τα χωράφια Βλάχων γεωργών - υπήρχαν (υπάρχουν) και τέτοιοι, όπως στην ορεινή Καλαμπάκα και αλλού.

Μαζί με το κिरατζήλικο, την ημινομαδική αιγοπροβατοτροφία, τη λάτρα του σπιτιού, την άσκηση της γεωργίας με τα παραδοσιακά εργαλεία, τον αργαλειό, τη σαγματοποιεία (σαμάρια), τη ραπτική, την αργυροχρυσοχοιεία και άλλα επαγγέλματα έφυγαν και πέρασαν στη λησμονιά λέξεις που εξέφραζαν όλον αυτόν τον πλούτο.

Λέξεις/όροι των επαγγελματικών τομέων περιήλθαν σε αχρηστεία και δεν ακούγονται πια. Τα ιδιώματα φτώχυναν και δείχνουν όπως τα δέντρα που συνεχώς αλλοφορρούν. Η χρήση, αντίθετα, ενεργοποιεί το νου και ο νους μέσα από τις κατάλληλες για την κάθε περίπτωση λέξεις εξυπηρετεί την επικοινωνία. Αλλά, σε μια μεταλλαγμένη ως προς το παρελθόν καθημερινότητα δεν είναι μόνο τα τοπικά ιδιώματα που τραβούν το δρόμο του αφανισμού-τους, είναι και οι επίσημες/κρατικές γλώσσες που μακροπρόθεσμα διατρέχουν τον ίδιο κίνδυνο, καθώς από επάνω-τους επικρέμονται τ'απειλητικά νέφη της γλωσσικής ομοιομορφίας/παγκοσμιοποίησης. Έτσι, η Αγγλική έχει κιόλας πραγματοποιήσει το σημαντικότερο βήμα στην ισοπεδωτική προοπτική των παγκοσμιοποιητών. Σήμερα δεν σοκάρει πλέον το ν'ακούει κανείς ότι η Αγγλική θεωρείται η δεύτερη εθνική γλώσσα ενός λαού ή και η πρώτη-του.

Η τεχνολογία συνέβαλε στην παραγωγή αγαθών με διαδικασία τόσο εξορθολογιστική, που περιορίσε, αν δεν εξαφάνισε τελείως, την ανθρώπινη άμεση συμμετοχή. Η αποχή τούτη των ανθρώπων του λαού από την παραγωγική δραστηριότητα επέφερε μια αποστασιοποίηση από το αίσθημα δημιουργικότητας, που είχαν κάποτε. Ωστόσο, ο λαϊκός πολιτισμός, γέννημα και δημιουργία της ψυχής και των χεριών, πρέπει να αντισταθεί στο ρεύμα της εποχής στα πιο ζωτικά τουλάχιστον σημεία του, όπως είναι το τραγούδι, ο χορός, τα λαϊκοθρησκευτικά δρώμενα, οι καταγεγραμμένοι θρύλοι και παραδόσεις, η πατροπαράδοτη στολή κτλ. Από αυτά κάποια θ'αναβιώνουν με την ευκαιρία πολιτιστικών εκδηλώσεων και άλλα εντελώς αυθόρμητα, ενώ για ορισμένα η θέση-τους είναι στις προθήκες των μουσείων ως εμβλήματα, φάμιμουρα της ΜΝΗΜΗΣ ενάντια στη ΛΗΘΗ και στην εγκυφαλικότητα που φέρνει η εποχή-μας.

Για την αξία των πατροπαράδοτων στοιχείων, να θυμηθούμε ότι ο κόσμος της εβραϊκής διασποράς έζησε για αιώνες χωρίς τη χρήση της βιβλικής-του γλώσσας. Ωστόσο, τον κράτησε ζωντανό και ξεχωρό μέσα στον ωκεανό των άλλων εθνών η διατήρηση των εθίμων-του.

Η βλάχικη γλώσσα μιλήθηκε και μιλιέται μέσα σε αλβανόφωνο, σλαβόφωνο κι ελληνόφωνο περιβάλλον. Άντεξε για αιώνες, διατηρώντας τη μνήμη της ελληνορωμαϊκής απαρχής της. Σήμερα, απομονωμένη από τον κάποτε λεξικό-της πλούτο συρρικνώθηκε και μιλιέται στα ολιγάνθρωπα ορεινά χωριά μόνιμης εγκατάστασης και στα δυο κεφαλοχώρια, το Μέτσοβο και το Βλαχολίβαδο Ολύμπου. Αλλά και εκεί ατονεί καθημερινά. Στην περίπτωση αυτή τα βλάχικα είναι ζωντανά κι ενεργά μέσα στο φυσικό-τους περιβάλλον. Στις πόλεις τα βλάχικα επιβιώνουν στη γλώσσα ηλικιωμένων ατόμων και λίγων νέων, των οποίων οι γονείς είναι βλαχόφωνοι και τα μιλούν σε καθημερινή βάση.

Η πορεία-τους είναι φθίνουσα και η αντίσταση στη εξαφάνισή-τους είναι αβέβαιη, αλλά-δυστυχώς-όχι αισιόδοξη προοπτική.

Η διδασκαλία της μέσω «φροντιστηρίων» είναι μια φιλότιμη προσπάθεια, σπερείται όμως από το ζωτικό στοιχείο, που είναι το βιωματικό που ζυμώνεται με τη ζωντανή καθημερινή επικοινωνία. Η γλώσσα δεν είναι μόνο ένας κώδικας συνεννόησης αλλά είναι και φορέας συναισθημάτων/βιωμάτων, που τη συνδέει με την ψυχή και όχι μόνο με την αφυδατωμένη απομνημόνευσή-της. Και θα παραμείνει ζωντανή με ψυχικό φορτίο μέχρι που θα την ομιλεί η τελευταία βλαχόφωνη οικογένεια.

Ανάμεσα στις προτεινόμενες (παρ)ετυμολογικές ερμηνείες για τ'όνομα Βλάχος είναι και η αρχαία λέξη βλήχη «βέλασμα προβάτου», δωρικά βλαχά και αιολικά/θεςσαλικά βλάχα. Η φωνητική τούτη σύμπτωση ενισχύεται παρετυμολογικά (!) από την άλλη ονομασία-μας, το Κουτσόβλαχος ως *Κλουτσόβλαχος, δηλ. Μπαστούνόβλαχος, που το άκουσα να το προτείνει φιλόλογος-ερευνητής σε συνέδριο γλωσσολογίας. Πράγματι, το αμάρτυρο Κλουτσόβλαχος έχει την ίδια σημασία με το Μπαστούνόβλαχος, που ακούγαμε παλιότερα, καθώς το μπασιότι με το χέρι του κτηνοτρόφου τ'ονόμαζαν οι περισσότεροι κλούτσα/κλίτσα. Το * Κλουτσόβλαχος, λέξη δυσπρόφερτη, χάριν ευφωνίας (ανομοίωση) κατέληξε στον τύπο Κουτσόβλαχος, κατά τον ανωτέρω ερευνητή.

Επαγγελματική ιδιότητα μαρτυράει και το Μπουρτζόβλαχος, που σημαίνει «Πυργόβλαχος», γιατί μπουρτζί ο λαός λέει το «κάστρο»: «και το μικρό βλαχόπουλο, ο καστροπολεμίτης», ακόμη σε ακριτικό άσμα από τη Σητεία Κρήτης. Πύργος - Μπουρτζί - Κάστρο, λέξεις που μαρτυρούν ότι το λατινογενές ιδίωμα των Αρμάνων ξεκίνησε από φρουρούς στρατηγικών διαβάσεων.

Τ'όνομα Βλάχος, ως επαγγελματικό, σημαίνει «κτηνοτρόφος». Είναι δε τόσο στενά συνδεδεμένο με την έννοια «βοσκός», που στ'αλβανικά το Cioban έχει την έννοια «Βλάχος» και ciobantse τα «βλάχικα».

Ωστόσο, οι Αρμάνοι - Βλάχοι δεν ήταν αποκλειστικά κτηνοτρόφοι. Υπήρχαν και γεωργοκτηνοτρόφοι, βιοτέχνες, έμποροι και πολυάριθμοι κिरατζήδες/αγωγιάτες. Η κτηνοτροφία, όμως, ως κλάδος πρωτογενούς παραγωγής, αιμοδοτούσε τ'άλλα επαγγέλματα. Η κτηνοτροφία δεν τάζε μόνο, αλλά κι έντυνε τον κόσμο. Γιαυτό η λ. μαλλι κατέληξε να δηλώνει το «χρήμα»: «Το έπιασε το μαλλί» σημαίνει «κέρδισε πολλά χρήματα». Έτσι, ακόμη ειρωνικά για όποιον προσδοκεί να εισπράξει οφειλόμενα χρήματα από αναξίοπιστο πρόσωπο ή αδύναμο οικονομικά: «Θα τα πάρει στο αγελαδοκούρεμα», γιατί τ'αγέλαδια δεν κουρεύονται ποτέ.

Όλα τα παραπάνω γράφονται για να φανεί η κοινωνικο-οικονομική ρίζα των Αρμάνων - Βλάχων, απ'όπου ξεκίνησε κάποτε η τόσο αξιοζήλευτη προκοπή - τους.

Σήμερα, σε χρόνους οικονομικής δυσπραγίας, με τ'ασφικτικό πλάφόν/οροφή στη γαλακτοπαραγωγή και την απειλούμενη αποκλειστική χρήση για το εμπόριο του ονόματος ΦΕΤΑ, το θέμα «αιγοπροβατοτροφία» γίνεται υπέρποτε επίκαιρο. Μπορεί να λειτουργήσει σαν διεγερτικό κεντρί στα πλευρά της παρασιτολόγας βιοθεωρίας-μας.

Παυτό, δεδομένου ότι για τη φύση της χώρας-μας η αιγοπροβατοτροφία μπορεί να γίνει και πάλι ένας από τους δυναμικότερους οικονομικούς-της κλάδους, θα σταθούμε ευγνώμονα, για να τιμήσουμε επώνυμο τον ανώνυμο και άγνωστο «λαό», τα αιγοπρόβατα. Μη σας σοκάρει: προπολεμικά - δεν ξέρω τώρα - όταν ο στρατός των Σέρβων αντίκριζε κοπάδια αιγοπροβάτων, παρουσίαζε όπλα. ΝΑΙ! Κάτι γνώριζαν καλύτερα από εμάς τους δήθεν έξυπνους...

Εμείς θα τιμήσουμε τον «λαό» ετούτο, παρουσιάζοντας τις ονομασίες-τους, με βάση τον χρωματικό τύπο. Οι σχετικοί όροι που κυριαρχούν στην στεργιανή Ελλάδα, όσο και σε κάποια παρακείμενα νησιά-της, είναι παρμένοι από τη lingua franca, τη γλώσσα των κτηνοτρόφων, τα βλάχικα. Τη χρήση βλάχικων σχετικών όρων και στη γλώσσα των ελληνόφωνων Σαρακατσάνων επισημαίνει με πίκρα και ο λογοτέχνης Πάννης Βλαχογιάννης. Αν, όμως, ήξερε την ποιητική χάρη και το βαθύ ενδιαφέρον, που κρύβουν οι ποιμενικοί αυτοί όροι, θα στενοχωριόταν ελάχιστα. Όροι ζυμωμένοι μέσα από την άμεση παρατήρηση και την ανάγκη για επαγγελματική συνεννόηση, έβαλαν σε κίνηση τη γλωσσική δημιουργικότητα, που, πέρα από το μητρικό λατινογενές ιδίωμα, επέλεξε και λέξεις από το βαλκανικό γλωσσικό απόθεμα, που τις λείανε ο χρόνος και τις προσάρμοσε τόσο στα βλάχικα όσο και στα ελληνικά. Θα δούμε, για παράδειγμα, ότι το belù «άσπρο κριάρι» προέρχεται από τα σλάβικα, το coatsinâ «προβατίνα με κόκκινο στίγμα στο ρύγχος» από το ελλ. κόκκινος.

Λέξεις-όροι, που δουλεύτηκαν σε μια εξειδικευμένη κουλτούρα, δεν αντικαθίστανται εύκολα, για να μην πούμε ποτέ. Έτσι, λέξεις της γαστρονομίας είναι τουρκικής προέλευσης, γιατί οι αγάδες τιμούσαν την γαστέρα-τους. Γιαυτό, τα κρεατοσφαιρίδια της λόγιας γλώσσας δεν μπόρεσαν να εξοβελίσουν τελικά τα γιουβαρλάκια. Οι μουσικοί όροι allegro andante π.χ. παραμένουν ιταλικοί, ενώ ο χώρος των επιστημών είναι σπαρμένος μ'ελληνικές λέξεις.

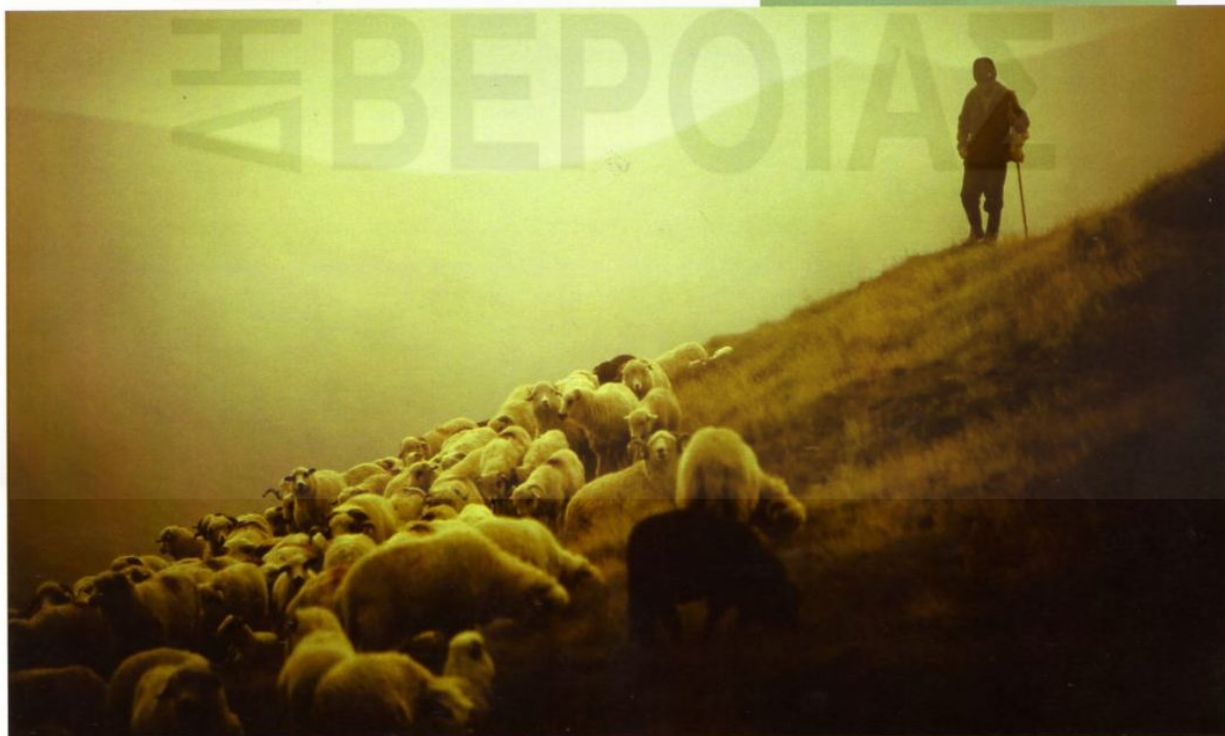
Αντώνης Μπουσμπούκης

Το Διοικητικό Συμβούλιο του **Πολιτιστικού Ομίλου Ξηρολιβάδου** εκφράζει τις θερμές ευχαριστίες του στα μέλη του ομίλου και τους φίλους του χωριού, οι οποίοι - σε δύσκολους οικονομικά καιρούς - βοήθησαν με τις χορηγίες τους στην έκδοση ενός ακόμη συλλεκτικού ημερολογίου, για την οικονομική ενίσχυση των δραστηριοτήτων του ομίλου. Οι χορηγίες τους αποτελούν μια ακόμη έμπρακτη απόδειξη της εμπιστοσύνης τους στο έργο του Π.Ο.Ξ. .

Τα κείμενα του ημερολογίου είναι του συγχωριανού μας ομότιμου καθηγητή Γλωσσολογίας του ΑΠΘ Αντώνη Μπουσμπούκη.

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ανδρεάδη «Οπτικά» - Ανδρεάδου Άννα Μαρία, Κελεπούρης Νίκος
Γκανίδου Τάνια Φροντιστήριο Ξένων Γλωσσών «ΑΧΟΝ»
Γκόσκινος Σ. - Κουκουτέγος Γ. «Δια Τυρός και Βουτύρου»
Δημούλας Γιώργος Στέγη - Δάπεδο «Δημούλας WOOD»
Ζαμπελάκης Δ. - Χασιώτης Β. Μεζεδοπωλείο «Στάσου Μύγδαλα».
Ζιώγας Θ. - Κωνσταντούδης Σ. - Χαρίσης Μ. Κρεοπωλείο «ο Απόστολος»
Κουτόβα Αφοι Ζαχαροπλαστείο LIDO
Κουτόβα Δήμητρα Χειροποίητα Κοσμήματα «DK»
Πατσιαβούρα Αφοι «Τυροκομικά Πατσιαβούρα»
Πέκου Αφες Super Market «OLLA»
Πολιτικού Αφοι Εισαγωγές - Εμπορία Ζώωντων Ζώων
Το «τρίτο ΜΑΤΙ» διαφημιστικό γραφείο - Μουρατιδου Σοφία, Μπλατσιώτης Δημήτρης
Τσιαμήτρος Ελαμεινώντας Εμπόριο Ξυλείας
Τσιαμήτρος Νίκος Λογιστικό Γραφείο
Τσιαμήτρος Ιωάννης
Τσιάρα Αφοι Καφέ - Μπαρ «McOza»
Χασιώτου Αναστασία Τάνια Βιβλιοπωλείο - Εκτυλώσεις «Χασιώτης»
Χονδραντώνης Κωνσταντίνος «Αρτοποιατήριο»

belŭ-bealâ Άσπρο (πρόβατο)

1. belŭ-bealâ «άσπρο κριάρι-άσπρη προβατίνα».

Τα belŭ-bealâ εξειδικεύονται για τ'άσπρα πρόβατα, ενώ τα florŭ-florâ για τ'άσπρα γίδια. Η λ. belŭ προέρχεται από το παλαιοσλαβ. belŭ «άσπρος» και υπάρχει σε νεοελλ. ιδιώματα, όπως στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία (μπέλα προβατίνα). Απαντά και ως επώνυμο: Μπέλος, Μπελογιάννης.

Για το «άσπρο» γενικά τα βλάχικα διατήρησαν το albu-albâ της λατινικής (albus-a), ενώ στην ιταλική, γαλλική και ισπανική υποκαταστάθηκαν από το γερμανικά blank.

Η προτίμηση, όμως, του belŭ αντί του albu για τη δήλωση «άσπρο πρόβατο», εξηγείται από την ανάγκη για αποφυγή μιας καθημερινής λέξης. Έτσι, προτιμήθηκε η χρήση άλλης συνώνυμης λέξης με περιορισμένη διάδοση, ώστε να προκύπτει ξέχωρο εκφραστικό μέσο με διακριτό μαρκάρισμα. Το ίδιο έγινε και με άλλες ονομασίες, όπως π.χ. coastinŭ αντί aroshu «κόκκινο», florŭ αντί albu ή galbinŭ «κίτρινος».

-Featâ mshatâ ca njalâ bealâ «όμορφο κορίτσι σαν άσπρη αρνάδα».

Ιανουάριος 2017

Δευτέρα	26	2	9	16	23	30
Τρίτη	27	3	10	17	24	31
Τετάρτη	28	4	11	18	25	1
Πέμπτη	29	5	12	19	26	2
Παρασκευή	30	Άγια Θεοφάνεια 6	13	20	27	3
Σάββατο	31	7	14	21	28	4
Κυριακή	Πρωτοχρονιά 1	8	15	22	29	5

florŭ-florâ Άσπρη (γίδα)

2. florŭ-florâ «άσπρος τράγος-άσπρη γίδα».

Η λέξη αυτή, απ'ό,τι μπόρεσα να ερευνήσω, υπάρχει μόνο στα βλάχικα, όπου έχει την αρχική σημασία «ασπρόξανθος» και ανάγεται στο λατιν. *florus* «λαμπρός, φωτεινός». Το *florus* πάλι προέρχεται από τον αρχαιότερο τύπο *floreus*, που προέκυψε από το *flos-flore* (*m*) «λουλούδι, άνθος». Τα λουλούδια είναι στην πλειονότητα άσπρα και κίτρινα ή συνηθέστερα με άσπρα πέταλα (στεφάνη) και κίτρινα στο κέντρο, δηλ. ασπροκίτρινα. Γιαυτό, η πρωτοτυπική εικόνα του άνθους είναι βασικά ασπροκίτρινη.

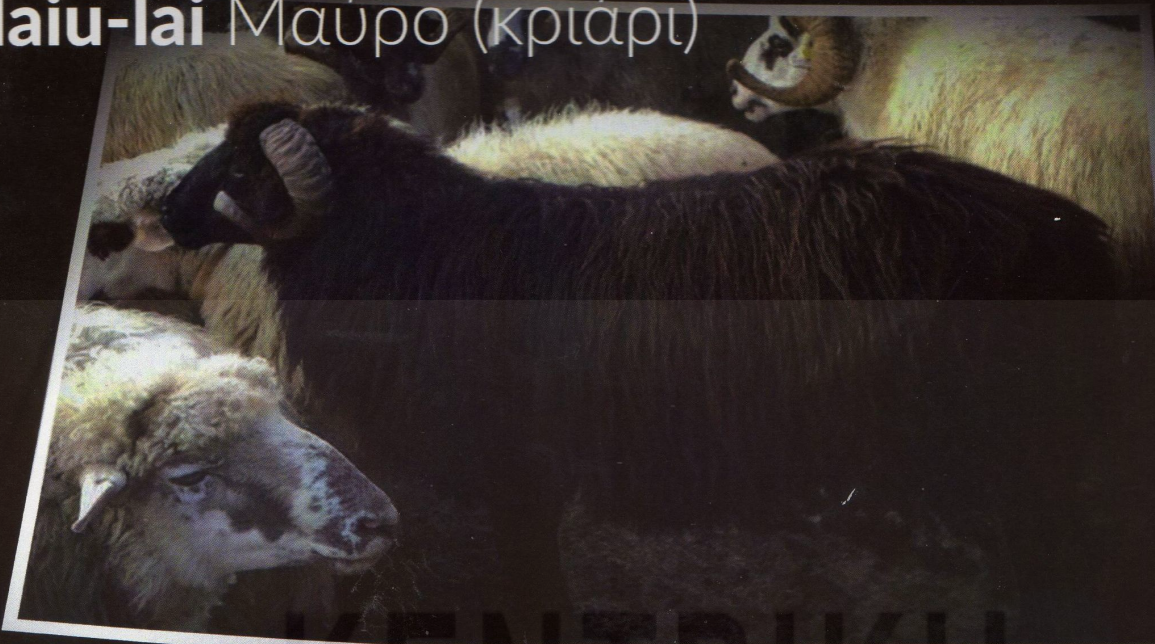
Οι Αρμάνοι, συστηματικοί κτηνοτρόφοι σε μεγάλο ποσοστό, είχαν ανάγκη από εξειδικευμένους όρους για ακριβή συνεννόηση, όπως γίνεται με κάθε επαγγελματικό ιδίωμα. Έτσι, το «ασπρόξανθος» του *florŭ* περιορίστηκε στη δήλωση «άσπρη γίδα» και πέρασε σε νεοελλ. ιδιώματα ως φλόρα γίδα. Ωστόσο, σε ιδίωμα της Στερεάς Ελλάδας φλόρους είναι ο «ξανθομάλλης».

Η εξειδίκευση των χρωματικών όρων δημιουργεί στα βλάχικα όσο και στα ελληνικά τη διάκριση προβάτων σε λάια και μπέλα «μαύρα και άσπρα», οἱ lăi sh οἱ beali «μαύρα πρόβατα και άσπρα πρόβατα», το ίδιο και με τα γίδια: κόρμπα και φλόρα γίδια «μαύρα και άσπρα γίδια», cărgi corbi sh florŭ «γίδια μαύρα και άσπρα».

Φεβρουάριος 2017

Δευτέρα	30	6	13	20	Καθαρά Δευτέρα 27	6
Τρίτη	31	7	14	21	28	7
Τετάρτη	1	8	15	22	1	8
Πέμπτη	2	9	16	23	2	9
Παρασκευή	3	10	17	24	3	10
Σάββατο	4	11	18	25	4	11
Κυριακή	5	12	19	26	5	12

Iaiu-lai Μαύρο (κριάρι)

3. Iaiu-lai «μαύρο κριάρι-μαύρη προβατίνα».

Το λάιος ή λάγιος (λάγιο αρνί...) θεωρείται ότι προέρχεται από το λαγός, αν και το τρίχωμα του ζώου είναι γκρι-χακί με απόχρωση του μπλεζ. Πιθανές ομόρριζες λέξεις θεωρούμε τα: Λαΐς, ένα από τα πολλά ονόματα της θεάς Δήμητρας, ως Μητέρα-Γη με τη σημασία «Μαύρη» · υπολαΐς «είδος πρασινοκίτρινου πουλιού με σκούρα (φιμέ) απόχρωση (υπομέλαινα-sumulái)» · Λάιος, βασιλιάς των Θηβών, που τον σκότωσε ο γιός-του Οιδίποδας και μεταμορφώθηκε σε υπολαΐδα-tihilailu «ο δύστυχος, ο δόλιος...».

Οι τύποι αυτοί ανάγονται-το λέω μ'επιφύλαξη-στο λαϊός «αριστερός». Το λαϊός προφερόταν λαϊός και αιολικά λάιος, όπως η μαία στα βλάχικα ακούγεται μαία «γιαγιά». Το λαϊό/αριστερό σχετίζεται με το βορρά-από δεξιά βαράει ο ήλιος- οπότε θα μπορούσε να δηλώνει και το «σκοτεινό/μαύρο». Θυμίζω το τραγούδι της Λαφίνας: «κι όλο τ'απόσκια περιπατεί, τ'απόζερβα διαβαίνει».

Η λέξη λείπει από τα ρουμάνικα, ενώ στ'αρμάνικα έχει δώσει πολλά παράγωγα: Iăiescu «μαυρίζω», Iăiátsă «δυστυχία, βάσανο», sumuláiú «υπομέλας, μαυρούτσικος» κ.ά.

Τα κοπάδια των Σαρακατσάνων, στα παλιά τα χρόνια, αποτελούνταν από λάια πρόβατα. Αυτό το αιτιολογούν ότι το λάγιο πρόβατο είναι πιο ανθεκτικό και πιο παραγωγικό κι έχει νοστιμότερο κρέας από το μπέλο/άσπρο. Το μαύρο απορροφά την περισσότερη ηλιακή ενέργεια από τ'άλλα χρώματα.

Τα μεγάλα κοπάδια τα χώριζαν σε μπέλα και λάια πρόβατα, για να έχουν εξαρχής με το κούρεμα χωριστά το μαύρο και το άσπρο μαλλί, το τόσο εμπορεύσιμο κάποτε αυτό προϊόν: Mâni na tundemü Iăili «αύριο θα κουρέψουμε τα λάγια πρόβατα».

Σημ. Στους μύθους των Βλάχων το κριάρι που βγαίνει από τα νερά των πηγών και γονιμοποιεί τις προβατίνες είναι Iaiu arudü «μαύρο σγουρόμαλλο».

Μάρτιος 2017

Δευτέρα	27	6	13	20	27	3
Τρίτη	28	7	14	21	28	4
Τετάρτη	1	8	15	22	29	5
Πέμπτη	2	9	16	23	30	6
Παρασκευή	3	10	17	24	31	7
Σάββατο	4	11	18	Επέτειος της Επανάστασης του 1821 25	1	8
Κυριακή	5	12	19	26	2	9

corbu- corbâ Μαύρη (γίδα)

4. corbu- corbâ «μαύρος τράγος-μαύρη γίδα».

Το corbu αρχικά σημαίνει «μαύρος» και μεταφορικά «φουκαράς, δύστυχος». Το corbu προέρχεται από το λατιν. corbus «κόρακας», που είναι λέξη ηχομιμητική (από τον ήχο, το κρώξιμο kor-kor του πουλιού).

Το corbu «κόρακας» ακούγεται ακόμα σε βλάχικα ιδιώματα, ενώ τείνει να υποκατασταθεί από το ελλην. coracú, όπως ακούγεται στο Ξηρολίβαδο.

Σε νεοελλ. ιδιώματα του βορείου χώρου τα κόρμπους και γκόρμπα αντίστοιχα δηλώνουν τον «μαύρο τράγο» και τη «μαύρη γίδα». Στην Κερπινή της Αρκαδίας ο τύπος κόρβα σημαίνει «μαύρη φοράδα», ενώ το κόρπα, «καφετιά γίδα», απαντά στην Αιτωλο-Ακαρνανία.

-Fită corba «γέννησε η κόρμπα».

-Tsâhui tră pârțhiu un edú corbu «κράτησα για επιβήτορα ένα μαύρο κατσικάκι».

Απρίλιος 2017

Δευτέρα	27	3	10	Δευτέρα του Πάσχα	17	24	1
Τρίτη	28	4	11		18	25	2
Τετάρτη	29	5	12		19	26	3
Πέμπτη	30	6	13		20	27	4
Παρασκευή	31	7	Μεγάλη Παρασκευή	14	21	28	5
Σάββατο	1	8		15	22	29	6
Κυριακή	2	9	Πάσχα	16	23	30	7

coatsinũ-coatsinã Κουάτσινο (πρόβατο)

5. coatsinũ-coatsinã «κριάρι-πρόβατο με κόκκινα στίγματα στο μούτρο».

Σε νεοελλ. ιδιώματα έχουμε τον τύπο: κάτσινο κριάρι-κάτσινη προβατίνα. Το ά αντί οά επικράτησε γιατί το ο είναι άτονο, δηλ ασθενές φωνήεν, ενώ το ά είναι τονισμένο και ισχυρό και δεν αποβάλλεται.

Το coatsinũ προέρχεται από το λατιν. coccinus (<ελλ. κόκκινος) και ως κοάτσινου (με δίφθογγο) το προφέρουν μόνο οι Χασιώτες, όχι οι Σαρακατσάνοι.

Γέρος από τη Τζηούρτζη Ασπροποτάμου θυμούνταν ότι τα κάτσινα πρόβατα ήταν κεντημένα με κόκκινες βούλες στο μούτρο και ήταν τόσο ωραία, που έμοιαζαν με βουνήσιες πέρδικες. Τα τωρινά κάτσινα έχουν μεγάλα κόκκινα «μπαλώματα», καθώς οι ράτσες αναμείχθηκαν. Κάτσινα πρόβατα, πραγματικές ζωγραφιές, είδα στο μαντροστάσι του κτηματία Φασούλα από τους Καλαρίτες στην Αμφιθέα Λάρισας.

-Αλέ, tse coatsinã fticã! «καλέ τι κάτσινο κοριτσάκι!».

Μάιος 2017

Δευτέρα	Πρωτομαγιά 1	8	15	22	29	5
Τρίτη	2	9	16	23	30	6
Τετάρτη	3	10	17	24	31	7
Πέμπτη	4	11	18	25	1	8
Παρασκευή	5	12	19	26	2	9
Σάββατο	6	13	20	27	3	10
Κυριακή	7	14	21	28	4	11

baljŭ-balji Μπάλια (γίδα)

mushcru-muschrâ

Μούσκρα (γίδα)

6α. baljŭ-balji «ζώο που στο μέτωπο φέρνει άσπρη κηλίδα ή έχει άσπρο μέτωπο»: calŭ baljŭ «μπάλιο άλογο», vasâ balji «μπάλια αγελάδα», birbecŭ baljŭ «μπάλιο κριάρι», caprâ balji «μπάλια γίδα».

6β. mushcru-muschrâ «μαύρος τράγος-μαύρη γίδα με μικροσκοπικά άσπρα στίγματα γύρω από τα αυτιά και το ρύγχος».

Το mushcru προέκυψε από το mushcurŭ και αυτό από το λατιν. * muscula «μυγίτσα», υποκοριστικό της λ. musca «μύγα». Πρόκειται για μεταφορά, όπως και με το ιταλικό moscato «τρίχωμα ζώου με διάσπαρτες σαν μύγες μαύρες, μικρές κηλίδες» (<mosca και-ato).

Η βασική μεταφορική εικόνα ξεκινάει από το αρχέτυπο του σχήματος της μύγας και όχι από το χρώμα, καθώς η λ. mushcurâ στα βλάχικα είναι «άσπρη μυγίτσα», στο ρύγχος της μαύρης γίδας, ενώ στο ιδίωμα της Νάουσας μούσκρα είναι η «άσπρη γίδα με μαύρα στίγματα στο ρουθούνι και τ' αυτιά».

-Capra tsirâ sh mushcrâ easti caprâ sânpâtoasâ «Η γίδα με μικρά αυτιά και μούσκρα είναι δυνατή γίδα, ενν. ότι είναι ζώο εντόπιας ράτσας».

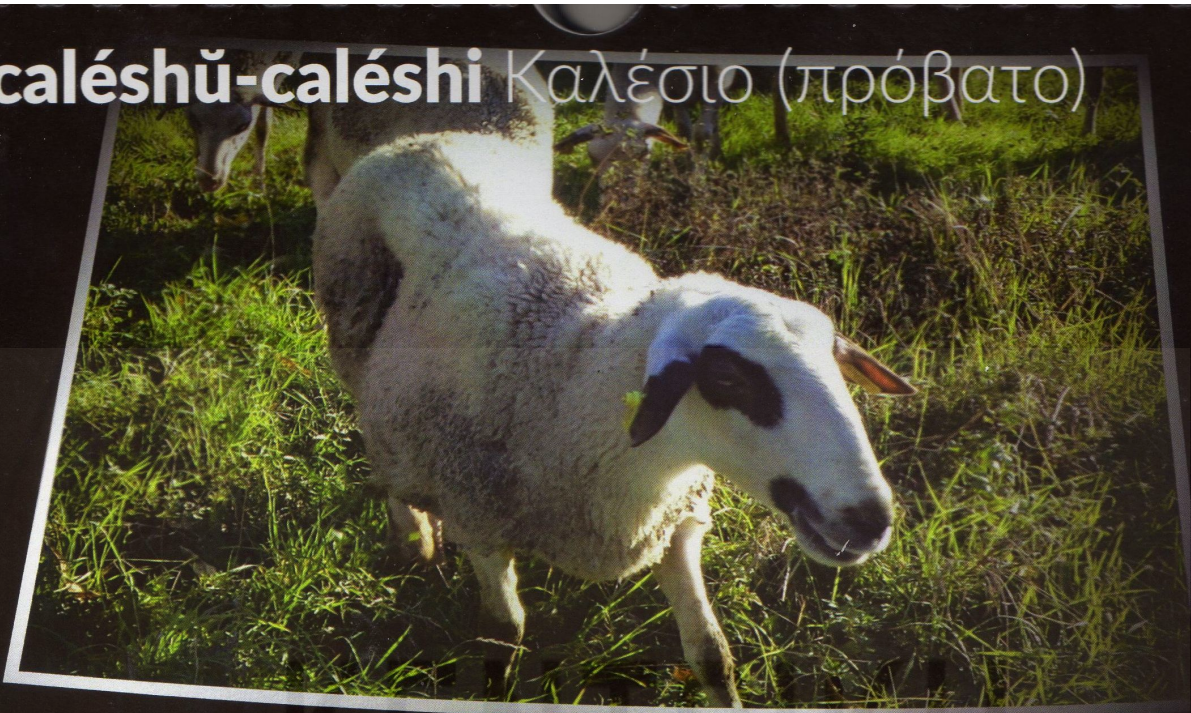
Στην ετυμολογική προσέγγιση της λ. μπάλιος/balji, ο Τ. Παπαχατζής στο Λεξικό-του παραθέτει τα: ΒΑΛΙΟΣ, ένα από τα δύο άλογα του ομηρικού Αχιλλέα, balĭ «άλογο με άσπρο μέτωπο» στα αλβανικά, baliolus «στικτός με μυγίτσες» στο τρίχωμα» στα λατινικά. Στα βλάχικα δε φαίνεται άσχετη η λ. balji «αφρώδη σάλια» με το ιταλικό baljore «λάμψη», καθώς τα αφρώδη σάλια του λυσσασμένου σκύλου έδωσαν την ονομασία λύσσα στη σχετική ασθένεια, που ετυμολογικά σημαίνει «άσπρη, φωτεινή». Με την πρόσληψη του προθετικού ήτα έχουμε και τα «Φωτεινά Πεδία/Παράδεισος» των Αρχαίων ως Η-λύσσα Πεδία.

Ιούνιος 2017

Δευτέρα	29	Άγιου Πνεύματος	5	12	19	26	3
Τρίτη	30		6	13	20	27	4
Τετάρτη	31		7	14	21	28	5
Πέμπτη	1		8	15	22	29	6
Παρασκευή	2		9	16	23	30	7
Σάββατο	3		10	17	24	1	8
Κυριακή	4		11	18	25	2	9

caléshŭ-caléshi Καλέσιο (πρόβατο)

7. caléshŭ-caléshi «κριάρι-προβατίνα ή όποιο άλλο ζώο έχει μαύρα στίγματα γύρω από τα μάτια».

Αντίστοιχο στα ρουμάνικα είναι το *oaches*, ενώ στ' αλβανικά *kalésh* σημαίνει «ξανθός» και «ζώο με μακρύ μαλλί». Στα βουλγαρικά *kalešu* δηλώνει «κοκκινωπός». Από τις σημασίες που προλαμβάνει στ' αλβανικά και στα βουλγαρικά γίνεται αντιληπτό ότι η λέξη *caléshŭ* ξεκίνησε από τ' αρμάνικα, καθώς διατηρεί την ετυμολογική σημασία της ινδοευρωπαϊκής ρίζας* *kal-* «μαύρος» (πβ. κηλίδα και δωρ. καλίδα «μαύρο στίγμα, ντάμκα). *Kalŭ* είναι «ο πηλός, η λάσπη» στα παλαιοσλαβικά, στα ινδικά *Kali* είναι η μαύρη Θεά, η Κάλι, ενώ στα ιταλικά *caligine* σημαίνει «αιθάλη, κάπνα» από το λατιν. *caligo-caligine(m)* «σκοτάδι».

Το καλέσιο/κάλεσος δηλώνει και τον «όμορφο άνθρωπο». Ρώτησα τον σαρακατσάνο Γ. Καλέσιο για το επώνυμό-του και το εξήγησε ότι προέρχεται από τον όμορφο προπάππο-του, που του κόλλησαν το κολακευτικό παρανούμι (παρατσούκλι) καλέσους/καλέτσους. Το ίδιο και στα βλάχικα: *tse caléshŭ di fitciou!* «τι κάλεσο παιδί!».

Στη Ρούμελη τον κάλισου τον θεωρούσαν σεβαστό πρόσωπο: Γιατί δε δ'λεύει ου Νίκους; κάλισου τουν έχουμι; Άλλωστε, παρεμφερή τύπο με το *caléshŭ* έπρεπε να έχει το ιερό ζώο που οδηγούνταν στο βωμό για θυσία στο χώρο των αρχαίων ιδιωμάτων της Ιταλίας, θέμα που ανάπτυξε σε άρθρο-του ο Ν. Κατσάνης.

Ιούλιος 2017

Δευτέρα	26	3	10	17	24	31
Τρίτη	27	4	11	18	25	1
Τετάρτη	28	5	12	19	26	2
Πέμπτη	29	6	13	20	27	3
Παρασκευή	30	7	14	21	28	4
Σάββατο	1	8	15	22	29	5
Κυριακή	2	9	16	23	30	6

ghesũ-ghesâ Γκέσα (γίδα)

8. ghesũ-ghesâ «μαύρος τράγος-μαύρη γίδα με καφετί ραβδώσεις στο ρύγχος».

Το ghesũ ανάγεται στο λατ. Aegyptius και αυτό στο ελλην. Αιγύπτιος με το ηλιοκαμένο χρώμα της επιδερμίδας-του. Παρόμοια παραγωγή προς το ομόρριζο ghezzo «μαυροκαστανόχρωμος» της ιταλικής ακολούθησε στην ίδια γλώσσα και το gherrio «γεράκι, κιρκινέζι» από το αιγυπτιός «γύπας», πουλιά με καστανόχρωμο φτέρωμα. Το «καστανό χρώμα» επιμαρτυρεί και η απάντηση στο αίγιγμα από τη Δεσκάτη: Πίδα γκέσα του μαλλί από μέσα τι είναι; Του κάστανου».

Σε νότια νεοελλην. ιδιώματα, όπου τα γκέσα γίδα υπερέχουν αριθμητικά, ο τύπος γκίόσα κατέληξε να σημαίνει «γίδα», «γριά γίδα» και μεταφορικά «κακομούτσουνη γυναίκα, δύστροπη, γριά κ.τ.ό.» Στο Λεξικό Συνωνύμων του Π. Βλαστού η λ. γκίόσα δηλώνει τη «γριά κατσίκα (μα και λίγο καστανή)». Γκεσούλης ονομάζεται ο σκύλος με δυο καφετιές βούλες πάνω από τα μάτια.

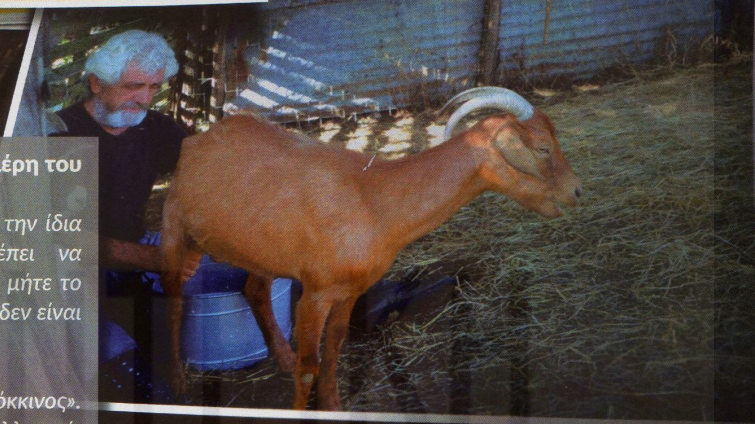
Αύγουστος 2017

Δευτέρα	31	7	14	21	28	4
Τρίτη	1	8	Κοίμηση Θεοτόκου 15	22	29	5
Τετάρτη	2	9	16	23	30	6
Πέμπτη	3	10	17	24	31	7
Παρασκευή	4	11	18	25	1	8
Σάββατο	5	12	19	26	2	9
Κυριακή	6	13	20	27	3	10

Ijarũ-Ijarâ Λιάρο (πρόβατο)

rusũ-rusã Ρούσα (γίδα)

9α. Ijarũ-Ijarâ «ζώο με άσπρα και μαύρα, συνήθως, μέρη του τριχώματος».

Στα ελλην. λιάρος «παρδαλός», στα αλβαν. Iara με την ίδια σημασία που έχει και στα ελληνικά. Η λέξη αυτή πρέπει να σχετίζεται μεταφορικά με το χ-λιαρός, που δεν σημαίνει μήτε το ζεστό μήτε το κρύο, όπως το ασπρόμαυρο, το λιάρο ζώο, δεν είναι εξολοκλήρου μήτε μαύρο μήτε άσπρο.

9β. rusũ-rusã «κοκκινωπός τράγος-κοκκινωπή γίδα».

Η λέξη υπάρχει στα νεοελλην. ιδιώματα ως ρούσος «ξανθοκόκκινος». Σημειώνεται και με τον τύπο ρούσιος στη μεταγενέστερη ελληνική, που ανάγεται στο λατιν. ruseus «ερυθρός». Από τον τύπο ruseus «κόκκινος» της λατινικής έχουμε το ruseũ/aruseũ «ξανθοκόκκινος» στ'αρμάνικα, το rusũ στα βουλγάρικα και rus στ'αλβανικά. Από το λατιν. ruseus έχουμε ακόμη το ruseũ/aruseũ «κόκκινος» στ'αρμάνικα και το rosso «κόκκινος» στα ιταλικά. Στη Ν. Ιταλία ακούγεται το rosho/roshu.

Σεπτέμβριος 2017

Δευτέρα	28	4	11	18	25	2
Τρίτη	29	5	12	19	26	3
Τετάρτη	30	6	13	20	27	4
Πέμπτη	31	7	14	21	28	5
Παρασκευή	1	8	15	22	29	6
Σάββατο	2	9	16	23	30	7
Κυριακή	3	10	17	24	1	8

cânutǔ-cânutâ Κανούτα (γίδα)

10. cânutǔ-cânutâ «σταχτής τράγος-σταχτιά γίδα».

Η λέξη κατάγεται από το λατιν. *caputis* «άσπρος», «γκρίζος», «γέρος» και «σεβαστός». Το *caputis* προέκυψε από το *capus*, με το οποίο έχει τις ίδιες σημασίες. Η λ. *capus* ανάγεται στην ινδοευρωπαϊκή ρίζα * *cap-* «άσπρος». Η αρχική σημασία «άσπρος» του *caputis* διατηρήθηκε στο ιταλ. *caputo* αλλά μόνο για τ'άσπρα μαλλιά της κεφαλής, ενώ η σημασία «γκρίζος» στα βλάχικα εξειδικεύτηκε κυρίως στις έννοιες «γκρίζα γίδα», «γκρίζα μαλλιά» και «γκρίζα κάπα». Το γκρί χρώμα του *caputis* προέκυψε ως λευκάζον γκρί, όπως από το ελλην. αργός «λευκός», «στιλπνός» έχουμε το άργυρος «ασήμι», μέταλλο υπόλευκο, ελαφρά γκρίζο.

Στις ρωμανικές γλώσσες έχουμε τους ομόρριζους τύπους: *cânut* (ρουμαν.), *capudo* (ισπαν.), *caput* (προβηγκ., καταλ.), και *chenu* (γαλλ.). Στ'αλβανικά έχουμε τη λ. *kapushë* «πελ-αργός».

-*rsusi cânuta* «ψόφησε η κανούτα».

Σε νεοελλ. ιδιώματα του ηπειρωτικού χώρου απαντά ο τύπος κανούτους-α. Έτσι, στη Σαρακίνα Γρεβενών άκουσα ηλικιωμένο κτηνοτρόφο να λέει: Είχαμι διακόσια κανούτα γίδια, όλα σμούτα (χωρίς κέρατα).

Στα ιταλικά η έκφραση *età caputa* («άσπρη ηλικία») δηλώνει την έννοια «γηρατειά».

Οκτώβριος 2017

Δευτέρα	25	2	9	16	23	30
Τρίτη	26	3	10	17	24	31
Τετάρτη	27	4	11	18	25	1
Πέμπτη	28	5	12	19	26	2
Παρασκευή	29	6	13	20	27	3
Σάββατο	30	7	14	21	Επέτειος του Όχι 28	4
Κυριακή	1	8	15	22	29	5

ριδârushÿ-ριδârushi Ποδαρούσιο (βιτούλι)

11. ριδârushÿ-ριδârushi «πρόβατο, γίδα και άλογο με άσπρο ή μαύρο πόδι και διαφορετικό το χρώμα του άλλου τριχώματος».

Τον τύπο πουδαρούσι τον άκουσα από Χασιώτες. Η λέξη ποδα-ούσι είναι υβριδική (το ένα μέρος από μια γλώσσα και το άλλο μέρος από άλλη γλώσσα). Την απαρτίζουν το ελλην. ποδάρι και το βλάχικο υποκοριστικό επίθημα -ushÿ (πβ. ciuciur-ushÿ=ποδαρ-άκι).

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ
ΒΕΡΟΙΑΣ

Νοέμβριος 2017

Δευτέρα	30	6	13	20	27	4
Τρίτη	31	7	14	21	28	5
Τετάρτη	1	8	15	22	29	6
Πέμπτη	2	9	16	23	30	7
Παρασκευή	3	10	17	24	1	8
Σάββατο	4	11	18	25	2	9
Κυριακή	5	12	19	26	3	10

Επέτειος της
εξέγερσης του
Πολυτεχνείου

bardzu-bardzâ Μπάρτζα (γίδα)

12. bardzu-bardzâ «μαύρος τράγος-μαύρη γίδα με υπόλευκες ραβδώσεις στο ρύγχος».

Bardzâ λένε και τη «μαύρη γίδα που έχει κόκκινο στα μάγουλα», όπως το λέμε οι Ξηρολιβαδιώτες. Ωστόσο, η ονομασία ξεκινάει από την λευκάζουσα, την ανοιχτή μπλεζ απόχρωση των δύο ραβδώσεων, καθώς το *bardzu* ανάγεται στο αλβανικό *bardhë* «άσπρος». Η αλβανογενής αυτή λέξη απαντά στα ρουμανικά ως *barză* «πελ-αργός», στα βουλγάρικα ως *barzd* «σταχτής» και μπάρτζος σε νεοελλ. ιδιώματα. Στην Ηλεία έχουμε το χωριό Μπάρτζι (σήμερα Δαφνούλα). Όταν η γίδα έχει ραβδώσεις ανοιχτόχρωμες καστανές την ονομάζουν μπαρτζόγκεσα.

-*bârdzâli câpri suntu ma psâni di ghesili tu curii* «Οι μπάρτζες γίδες είναι λιγότερες από τις γκέσες στο κοπάδι». Επίσης, *bardza* είναι η «άσπρη μούλα», ενώ *mergiu* η «άσπρη αρσενική μούλα».

Δεκέμβριος 2017

Δευτέρα	27	4	11	18	Χριστούγεννα 25	1
Τρίτη	28	5	12	19	Συναξη Θεοτόκου 26	2
Τετάρτη	29	6	13	20	27	3
Πέμπτη	30	7	14	21	28	4
Παρασκευή	1	8	15	22	29	5
Σάββατο	2	9	16	23	30	6
Κυριακή	3	10	17	24	Παραμονή Πρωτοχρονιάς 31	7